

Д. Ю. ПАНІОТОВА (аспірант)
Донецький національний технічний університет

КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Загальнокультурна компетентність виступає базовою характеристикою майбутнього інженера, достатній рівень її формування позитивно впливає не тільки на досягнення поставленого професійного завдання, але й сприяє ефективній координації спільної діяльності, побудові взаєморозуміння, міжособистісної комунікації та взаємодії. Спираючись на вказане визначення та враховуючи чисельні напрацювання дослідників професійної загальнокультурної компетентності фахівців різних галузей і специфіку професійної діяльності майбутніх інженерів, ми виділили такі її взаємопов'язані компоненти: ціннісно-мотиваційний, змістовно-ціннісний, процесуальний, управлінський.

Ключові слова: професійна компетенція, загальнокультурна компетентність, компонентний аналіз, критерій, показник, рівень.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан перебудови вищої технічної освіти в Україні позначений виразними інтеграційними тенденціями. Особлива увага приділяється розвитку культури, підготовці спеціалістів технічного профілю нової генерації – компетентних, мобільних, ділових, здатних діяти успішно й ефективно в умовах активного обміну досвідом і впровадження європейських стандартів якості життя.

Аналіз останніх досліджень. Для визначення сутності понять критеріїв, показників та рівнів загальнокультурної компетентності звернемося до досвіду науковців, дослідження яких присвячені проблемам формування критеріїв готовності студентів до будь-якої діяльності. До них належать праці С.Я. Батищева, А.П. Конох, О. Макаренко, О.М. Семенов, Г.Х. Яворської.

Критерій, на думку Г.Х. Яворської, означає те, на що слід рівнятися, з чим звіряти ті або інші досягнення й результати [6, с. 107]. Критерій – це стандарт, виходячи із якого робляться оцінки, рівень досягнень, який визначається метою цих досягнень. Критерій – це ознака, на основі якої виводиться оцінка, мірило оцінок. Очевидно, що критерій повинен мати як змістову характеристику (тобто співвідноситися з певною метою або конкретним завданням), так і відображати рівень досягнутих результатів. Критерій завжди пов'язаний з виокремленням якихось показників і розробкою методики їх використання для визначення, виміру досягнутого рівня [6, с. 107].

Ми, вслід Г.Х. Яворською, вважаємо, що проблеми розробки критеріїв важлива не тільки як теоретична проблема. Критерій, хоча є констатуючим засобом діагностики, насамперед необхідний для того, щоб дати певні орієнтири, які допоможуть у розробленні тактики, шляхів і засобів формування загальнокультурної компетентності.

Мета – обґрунтувати компонентний аналіз загальнокультурної компетентності майбутніх інженерів.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на вказане визначення та враховуючи чисельні напрацювання дослідників професійної загальнокультурної компетентності фахівців різних галузей і специфіку професійної діяльності майбутніх інженерів, ми виділили такі її взаємопов'язані компоненти: ціннісно-мотиваційний, змістовно-ціннісний, процесуальний, управлінський.

Зважаючи на те, що у процесі формування загальнокультурної компетентності у майбутніх інженерів вказані компоненти будуть розвиватися, розглянемо їх докладніше.

Ціннісно-мотиваційний – оволодіння базовими та інваріантними змістовними компонентами, необхідними для ефективного виконання конкретної дії в конкретній інженерній галузі, яка охоплює вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності та власні дії.

Змістовно-ціннісний – освоєння загальнокультурної компетентності як сукупності складових базових, інваріантних знань, умінь та навичок, необхідних для ефективної професійної діяльності.

Процесуальний – поетапне формування загальнокультурних дій у процесі реалізації навчально-виховного процесу, спрямованих на застосування загальнокультурних знань під час вирішення питань в професійному середовищі, формування загальнокультурних умінь та

особистісного досвіду.

Управлінський – моніторинг базових інваріантних знань, умінь та навичок як системи цілей, завдань, планування, моделювання бажаного результату навчання, як результат кооперації дій учасників навчально-виховного процесу, контролю, регулювання і корекції загальнокультурної діяльності майбутніх інженерів.

Ціннісно-мотиваційний компонент моделі є системою мотиваційних чинників, серед яких найважливішу роль відіграють такі:

- розвиток інтересу до конкретного виду майбутньої професійної діяльності, який передбачає також формування у майбутніх інженерів позитивних стійких мотивів навчальної діяльності, що нерозривно пов'язані з формуванням загальнокультурної компетентності;
- прийняття проблеми формування загальнокультурної компетентності як особистісно значущої діяльності, що формує не тільки інтерес до неї, але і перетворює ззовні цілі на внутрішні потреби особистості;
- стійке бажання виконувати загальнокультурну діяльність;
- переконаність у значущості оволодіння загальнокультурною компетентністю;
- прагнення стати фахівцем із високим рівнем загальнокультурної компетентності, що позитивно впливає на його соціальну, професійну й особистісну діяльність;
- розвиток здібностей до самостійного застосування знань, умінь та навичок, пов'язаних з певним рівнем сформованості загальнокультурної компетентності.

Цей компонент відображає ступень усвідомлення студентами як значущості обраної професії, так і загальної культури в межах цієї професії.

Змістовно-ціннісний компонент ґрунтується на основних компонентах змісту загальнокультурної компетентності і на комплексі педагогічних умов. Цій компонент визначається навчальним планом, програмами з предметів, підручниками та навчальними посібниками. При побудові змісту загальнокультурної компетентності опора здійснюється на такі системоутворювальні чинники:

- ступень інтеграційної взаємодії дисциплін, що характеризуються трьома рівнями (міжпредметних зв'язків, дидактичного синтезу, цілісності);
- створення гуманітарного комунікативного середовища в умовах технічного університету, яке визначає провідну роль суб'єкт-суб'єктної взаємодії (викладача – студент), включає навчально-мовленнєві ситуації, що стимулюють і вмотивовують майбутніх інженерів до культурної діяльності;
- розвиток професійно значущих якостей при освоєнні змісту навчальної дисципліни;
- навчально-методичне забезпечення спрямоване на формування загальнокультурної компетентності;
- конкретні напрями діяльності педагога й студентів як творчо взаємозалежних особистостей, зацікавлених і активних суб'єктів навчально-виховного процесу, що спрямовані на розвиток професійно значущих якостей.

Процесуальний компонент знаходить реалізацію у сформованих навичках і вміннях практичного застосування інтегрованих гуманітарних знань під час вирішення питань міжособистісної взаємодії в професійному середовищі, формування загальнокультурних умінь та особистісного культурного досвіду.

Процесуальний компонент містить у собі поетапне формування дидактичних дій у процесі реалізації навчально-виховного процесу і визначається на умінні:

- оперувати набутими інтегрованими гуманітарними знаннями у професійній діяльності;
- формувати ціннісне ставлення до своєї професійної діяльності;
- аналізувати, синтезувати, встановлювати логічні зв'язки, виявляти функціональні залежності між процесами тощо;
- здійснювати формування умінь (проектно-конструкторських, організаційно-управлінських, виробничо-технологічних, дослідницьких).

Управлінський компонент представлено як систему цілей, завдань, планування, контролю та корекції бажаного рівня сформованості загальнокультурної компетентності. Розглядаючи процес формування загальнокультурної компетентності як процес управління, відзначимо, що головними його складовими стають процеси міжособистісної взаємодії, які створюють найкращі умови для розвитку майбутніх інженерів, дозволяють педагогу підвищувати свій навчально-професійний потенціал.

Управлінський компонент реалізується у сфері знань фахового і загальнокультурного

характеру (історико-культурні, лінгвокраїнознавчі, психолого-педагогічні). Він має на увазі систему моніторингу – постійного відстеження освітнього процесу з метою вияву і оцінювання проміжних результатів, чинників, що вплинули на них, а також прийняття й реалізації управлінських рішень з регулювання і коректування освітнього процесу.

У межах нашого дослідження звернемо увагу на визначення принципів, показників та рівнів сформованості загальнокультурної компетентності майбутніх інженерів.

Вважаємо, що критерії, хоча є констатуючим засобом діагностики, насамперед необхідний для того, щоб дати певні орієнтири, які допоможуть у розробленні тактики, шляхів і засобів формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців технічного профілю.

Дослідники проблеми формування компетентності майбутніх фахівців (С. Амеліна, Л. Барановська, Г. Берегова, Н. Волкова, Н. Вознюк, О. Гура, О. Гуренко, Т. Єжова, Н. Конасова, Л. Хоружал, Х. Шапаренко, М. Яковлева та інш.) розмежовують різні критерії її сформованості. На нашу увагу заслуговують критерії сформованості професійної компетентності та інших компетентностей, які є близькими за змістом до загальнокультурної компетентності (Н. Волкова, В. Камніна, Л. Хоружал, М. Яковлева).

Оскільки загальнокультурна компетентність – складне інтегративне утворення, то оцінка її сформованості потребує врахування комплексу її структурних компонентів (мотиваційно-ціннісного, пізнавального, операційного, управлінського). Цей компонентний склад було взято за основу визначення критеріїв і показників, які відображають рівень сформованості загальнокультурної компетентності майбутніх інженерів. Кожен критерій має деталізуватися у показниках. Відповідно до виділених компонентів було визначено критерії, показники та рівні їх сформованості.

Спираючись на дослідження С. Амеліної, Н. Волкової, В. Гриньової, Н. Іванцева, О. Леонтєва визначальними для мотиваційно-ціннісного компонента вважаємо такі критерії: інтерес до формування загальнокультурної компетентності, усвідомлення культурних цінностей, бажання до постійного самовдосконалення, здатність до рефлексів, зацікавленість у взаємодії з опонентом, орієнтація на співпрацю при вирішенні проблемних професійних питань, сформованість системи ціннісних орієнтацій у професійній взаємодії, потреби у використанні гуманітарних знань, зокрема знань лінгвістичних, історичних, правознавчих, політологічних, соціальних, інформаційних дисциплін, які є складовими загальнокультурної компетентності; потреба у постійному оволодінні професійно-значущими гуманітарними знаннями; створення особистості фахівця технічного профілю, яка володіє високою розвинутою загальною культурою; бажання займатися самоосвітою (особливо в тих випадках, коли студенти виявляють у себе недоліки в загальнокультурній підготовці).

Керуючись науковими напрацюваннями Л. Аврамчук, Н. Волкової, О. Макаренко, О. Семенов, Г. Яворської, дійшли висновку, що змістовно-ціннісний характеризується такими критеріями: знаннями духовної і матеріальної, національної та світової культури, оволодіння різноманітною загальнокультурною інформацією, знаннями норм професійної етики, технології й психології професійного спілкування; знаннями сучасних інформаційних процесів; знаннями професійної роботи з науковою літературою; оволодінням змістовими компонентами системи формування загальнокультурної компетентності; оволодінням мовою не лише як засобом спілкування, але й засобом віддзеркалення культури.

Взявши за основу відповідні тези у працях А. Коноха, Т. Коваль, О. Макаренко, М. Чобітько, вважаємо, що критеріями процесуального компонента є: уміння оперувати набутими професійно-значущими гуманітарними знаннями, які є основою формування загальнокультурної компетентності у професійній діяльності; уміння дотримуватися норм «культури спілкування» у відповідній галузі професійної діяльності; уміння керувати власною навчально-пізнавальною діяльністю під час формування загальнокультурної компетентності; уміння формувати ціннісне ставлення до своєї професійної діяльності; уміння пов'язане з плануванням формування загальнокультурної компетентності.

Спираючись на дослідження К. Абульханової-Славської, Н. Волкової, О. Романовського, Б. Федоришина до критеріїв управлінського компонента формування загальнокультурної компетентності майбутніх інженерів відносимо: уміння пов'язане з плануванням, аналізом, рефлексією, корекцією сформованої загальнокультурної компетентності; моделювання бажаного результату навчання, яке пов'язане з оперуванням рівня сформованості загальнокультурної компетентності. Цій компонент передбачає вироблення таксономії цілей; узгодження зовнішніх вимог і внутрішніх мотивів учасників навчального процесу, спостереження й самоспостереження, саморегулювання, самокорекцію комунікативної діяльності, координацію, співробітництво у різних

ситуаціях взаємодії. Акцентовано увагу на особливостях управління інформаційною взаємодією в системах «викладач – студент(и)», «студент – студенти(и)», «викладач – комп'ютер – студент(и)» [2].

Отже, відповідно до виділених структурних компонентів, які характеризують зміст загальнокультурної компетентності, критеріїв і показників, що відображають сутність характеристики досліджуваного феномену, вслід за Л. Козловською, було визначено й рівні їх сформованості: репродуктивний, конструктивний, творчий. Аналізуючи теоретичні положення Л.В. Козловської та враховуючи мету дослідження, виокремимо рівні сформованості загальнокультурної компетентності майбутніх інженерів більш детально:

- репродуктивний рівень – студенти не мають яскраво вираженого інтересу до гуманітарних знань, умінь, навичок; характерні однобічні, лише практичні інтереси; спрямованість на інтегративну професійну діяльність не завжди достатня; при вирішенні завдання переважають стереотипні підходи, вони виконуються не зовсім впевнено, чітко й точно;

- конструктивний – студенти мають достатній інтерес до інтегрованих знань, спостерігається самостійне виконання завдань; у навчальному процесі переважає задоволення від отриманої інформації; професійно важливі якості особистості сформовані добре;

- творчий – студенти володіють системою гуманітарних знань, умінь і навичок, що дозволяє успішно виконувати загальнокультурну діяльність; мають чітку професійну спрямованість.

Для кількісного визначення перелічених показників обрана 5-ти бальна шкала оцінювання досягнень студентів й шкала оцінювання ECTS/European Community Course Credit Transfer System – Європейська кредитно-трансферна система. Відповідно до даної школи, ми маємо: А – «відмінно» (90-100 балів); В – «дуже добрі» (85-89 балів); З – «добрі» (75-84 балів); D – «задовільно» (65-74 балів); Е – «достатньо» (56-64 балів); FХ – «незадовільно» (35-55 балів) – слід допрацювати для отримання заліку; F – «незадовільно» (0-34 балів) – необхідний повторний курс. Однак при оцінюванні інтегративно-когнітивного рівня сформованості готовності до професійної комунікації були використані такі критерії оцінювання: високий – 85-100 балів, достатній – 75-84 балів, середній – 65-74 балів, низький – 56-64 балів, незадовільний – 35-55 балів.

Висновки. Таким чином, усі компоненти загальнокультурної компетентності взаємопов'язані і є результатом певних умов засвоювання гуманітарного простору вищого технічного навчального закладу. Виявлення рівня сформованості кожного з цих компонентів надає можливість цілеспрямовано впливати на її розвиток в бажаному напрямку в процесі професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Абульханова-Славська К.А. Личность в процессе общения / К.А. Абульханова-Славська // Психология личности: [хрестоматія]. – Т.2. – Самара, 1999. – С. 317-331.
2. Волкова Н.П. Диалогове навчання – умова формування комунікативної особистості майбутнього педагога / Н.П. Волкова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: [зб. наук. праць / редкол. Т.І. Сущенко]. – Київ-Запоріжжя. – 2003. – Вип.27. – С. 178-183.
3. Козловська І.М. Історичні та логічно-методологічні передумови інтеграції природничо-математичних знань у закладах професійної освіти / І.М. Козловська // Наук.-метод. вісник. – 1995. – (жовтень №2). – С. 37.
4. Романовський О.Г. Концептуальні засади інтегральної підготовки інженерів-керівників / О.Г. Романовський // Неперервна освіта: [теорія і практика]. – К., 2001. – Ч.1. – С. 111-116.
5. Федоришин Б.О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації: дис. доктора пед. наук: 13.00.14 / Б.О. Федоришин. – К., 1996. – 383 с. – (Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України).
6. Яворська Г.Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Г.Х. Яворська. – Київ, 2006.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2014

Д. Ю. Паниотова

Донецкий национальный технический университет

Компонентный анализ общекультурной компетентности будущих инженеров

Общекультурная компетентность выступает базовой характеристикой будущего инженера, достаточный уровень ее сформированности позитивно влияет не только на достижение поставленного профессионального задания, но и содействует эффективной координации

совместной деятельности, построению взаимопонимания межличностной коммуникации и взаимодействию.

Опираясь на указанное определение и учитывая многочисленные наработки исследователей профессиональной общекультурной компетентности специалистов разных областей и специфику профессиональной деятельности будущих инженеров, мы выделили такие ее взаимосвязанные компоненты: ценностно-мотивационный, содержательно-ценностный, процессуальный, управленческий.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, общекультурная компетенция, компонентный анализ, критерий, показатель, уровень.

D. Paniotova

Donetsk National Technical University

Component Analysis of the General Culture Competence of a Future Engineer

General cultural competence appears to be a basic characteristic feature of a future engineer, the appropriate level of its formation positively influences not only upon the professional task achievement, but also enables to provide the effective coordination of the mutual activity, understanding, interpersonal communication and interaction.

The general cultural competence formation should be examined from the viewpoint of the professional competence.

Grounding upon the numerous conclusions of the general cultural competence investigation, we singled out its interconnected components: valuable-motivational, content-proccessional, managerial. The article contains the detail investigation of each component, specifying their main features.

The general cultural formation is regarded as the engineer professional training component basing upon the deep knowledge of the integrated liberal disciplines, personally oriented teaching technology, simulation, monitoring and management of the mentioned process.

The criterion, indexes and levels of the general cultural formation are determined.

Key words: professional competence, general cultural competence, component analysis, criterion, index, level.